

**RECOMANDĂRILE DE LA HAGA
PRIVIND DREPTUL LA EDUCAȚIE AL MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE
&
NOTĂ EXPLICATIVĂ**

Octombrie 1996

ISBN 90-75989-01-6

Această broșură a fost publicată de Fundația pentru Relații Inter-Etnice. Puteți să o multiplicați și să o distribuiți fără nici o restricție. Când citați din broșură, vă rugăm să amintiți sursa.

Fundația pentru Relații Inter-Etnice

Prinsessegracht 22

2514 AP Haga

Tel: +31 (0)70 363 6033

Fax: +31 (0)70 346 5213

E-mail: FIER@Euronet.NL

INTRODUCERE

Prin Deciziile de la Helsinki din iulie 1992, Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană (OSCE) a instituit funcția de Înalt Comisar pentru Minoritățile Naționale, ca "instrument de prevenire a conflictelor într-o etapă cât mai timpurie". Acest mandat a fost elaborat în mare măsură ca reacție la situația din fosta Iugoslavia, deoarece exista temerea că aceste evenimente s-ar putea repeta într-o altă regiune a Europei, mai ales în țările aflate în perioada de tranziție spre democrație, și ar putea astfel submina perspectivele de pace și prosperitate cuprinse în Carta de la Paris pentru o Nouă Europă adoptată de Șefii de State și Guverne în noiembrie 1990.

Incepând cu data de 1 ianuarie 1993, dl. Max van der Stoel a devenit primul Înalt Comisar OSCE pentru Minoritățile Naționale al OSCE (ICMN). Beneficiind de o bogată experiență personală ca fost membru al Parlamentului, Ministru de externe al Olandei, Reprezentant Permanent al Olandei la Națiunile Unite și militant pentru drepturile omului, dl. Max van der Stoel și-a îndreptat atenția spre numeroasele dispute existente între minorități și autoritățile centrale din Europa, dispute care, în opinia sa, puteau să se agraveze. Acționând pe cale diplomatică, ICMN a abordat problemele din peste 10 state, printre care se numără Albania, Croația, Estonia, Ungaria, Kazahstan, Kirghizstan, Letonia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, România, Slovacia și Ucraina. Acțiunile sale s-au concentrat în primul rând asupra situațiilor în care erau implicate persoane aparținând grupurilor naționale/etnice care constituie majoritatea numerică într-un stat și minoritatea în alt stat, și care astfel reprezintă subiecte de interes pentru autoritățile guvernamentale din ambele state, constituind o posibilă sursă de tensiuni, dacă nu conflicte, între state. Este incontestabil faptul că astfel de tensiuni au definit o mare parte din istoria Europei.

Pentru a defini substanța tensiunilor în care sunt implicate minoritățile naționale, ICMN abordează problemele ca agent independent, imparțial, care acționează în spiritul cooperării. Deși instituția ICMN nu este un mecanism de control, el se bazează pe standardele internaționale acceptate de toate statele ca principal cadru de analiză și

fundament al recomandărilor specifice. În acest sens, este important să amintim aici angajamentele făcute de statele membre ale OSCE, mai ales cele cuprinse în Declarația de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane din 1990, în care, în Partea a IV-a, se definesc clar și în detaliu obligațiile privitoare la minoritățile naționale. Este de asemenea important de remarcat faptul că toate statele membre ale OSCE au obligația de a respecta prevederile privind drepturile omului, inclusiv privind drepturile minorităților, ale Națiunilor Unite, și că marea majoritate a statelor membre OSCE au de asemenea obligația de a respecta normele impuse de Consiliul Europei.

După aproape patru ani de activitate intensă, ICMN a reușit să identifice mai multe probleme și teme recurente care au devenit obiectul activității sale într-o serie de state. Învățământul pentru minorități, și în mod deosebit învățământul în limbile minorităților, reprezintă una dintre cele mai importante priorități deoarece, după cum a declarat recent ICMN, "Este evident că învățământul este un element extrem de important pentru păstrarea și adâncirea identității persoanelor care aparțin unei minorități naționale." Pornind de la această idee, în toamna anului 1995, ICMN a solicitat Fundației pentru Relații Inter-Etnice să desfășoare consultări cu un grup restrâns de experți de largă recunoaștere internațională, pentru ca aceștia să ofere recomandări privind aplicarea adecvată și coerentă a dreptului la educație al minorităților în țările OSCE.

Fundația pentru Relații Inter-Etnice - organizație neguvernamentală înființată în 1993 pentru a desfășura activități specializate care să vină în sprijinul activității ICMN - a facilitat o serie de consultări cu experți din diferite discipline relevante, care au inclus și două reuniuni organizate la Haga. Printre experții consultați s-au aflat, pe de o parte, juriști specializați în dreptul internațional și, pe de altă parte, lingviști și experți în educație specializați în analiza situației și nevoilor minorităților. Mai exact, experții consultați au fost: A.G. Boyd Robertson, lector de limba galeză, Universitatea Strathclyde (Marea Britanie); Dr. Pieter van Dijk, membru al Consiliului de Stat (Olanda); Dr. Asbjørn Eide, Directorul Institutul Norvegian pentru Drepturile Omului (Norvegia); Prof. Rein Müllerson, Șeful Catedrei de Drept Internațional, King's College (Marea Britanie); Prof. Allan Rosas,

Universitatea Åbo Akademi (Finlanda); Dr. Tove Skutnabb-Kangas, Conferențiar la Departamentul de Limbi și Culturi Străine, Universitatea Roskilde (Danemarca); Prof. György Szépe, Departamentul de Științe ale Limbii, Universitatea Janus Pannonius (Ungaria); Prof. Patrick Thornberry, Facultatea de Drept, Universitatea Keele (Marea Britanie); Dl. Jenne van der Velde, Consultant pentru planul de învățământ, Institutul Național pentru Elaborarea Planului de Învățământ (Olanda).

Având în vedere faptul că standardele existente în ce privește drepturile minorităților se consideră a fi parte integrantă a drepturilor omului, în consultări s-a pornit de la premisa că statele respectă absolut toate obligațiile care le revin în domeniul drepturilor omului, inclusiv, și în mod deosebit, dreptul la nediscriminare. O altă premisă a fost aceea că obiectivul suprem al drepturilor omului este dezvoltarea deplină și liberă a personalității umane în condiții de egalitate. În consecință, societatea civilă trebuie să fie deschisă și flexibilă și să integreze toți cetățenii, inclusiv pe cei aparținând minorităților naționale.

Din consultări au rezultat Recomandările privind Dreptul la Educație al Minorităților Naționale, care reprezintă o încercare de a clarifica, într-un limbaj relativ direct, conținutul dreptului la educație al minorităților, care se aplică în cazurile de care se ocupă ICMN. În plus, normele privind drepturile minorităților au fost interpretate în așa fel încât să se poată asigura coerența în aplicarea acestora. Recomandările sunt structurate în opt sub-sectiuni care se referă la problemele de învățământ care apar în practică. În Nota Explicativă care însoțește Recomandările se regăsesc explicații mai detaliate ale acestora, făcându-se și referire expresă la normele internaționale relevante.

RECOMANDĂRILE DE LA HAGA PRIVIND DREPTUL LA EDUCAȚIE AL MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Spiritul instrumentelor internaționale

- 1) Dreptul persoanelor care aparțin minorităților naționale de a-și păstra identitatea poate fi realizat pe deplin doar dacă acestea dobândesc o cunoaștere adecvată a limbii lor materne în procesul de învățământ. În același timp, persoanele care aparțin minorităților naționale au răspunderea de a se integra în societatea din care fac parte, prin însușirea adecvată a limbii oficiale a statului.
- 2) În aplicarea instrumentelor internaționale care sunt în avantajul persoanelor aparținând minorităților naționale, ar trebui ca statele să respecte în mod consecvent principiile fundamentale ale egalității și nediscriminării.
- 3) Ar trebui avut în vedere faptul că obligațiile și angajamentele internaționale asumate de state reprezintă standardul internațional minim. Interpretarea acestor obligații și angajamente într-o manieră restrictivă ar veni în contradicție cu spiritul și intenția acestora.

Măsuri și resurse

- 4) Se recomandă statelor să abordeze dreptul la educație al minorităților într-o manieră proactivă. În caz de nevoie, statele ar trebui să adopte măsuri speciale pentru a implementa în mod activ dreptul la studiu în limba maternă, utilizând absolut toate resursele de care dispun, fie în mod individual, fie prin asistență și cooperare internațională, mai ales în domeniile economic și tehnic.

Descentralizare și participare

- 5) Se recomandă statelor să creeze condițiile care să permită instituțiilor care reprezintă minoritățile naționale de pe teritoriul lor să participe într-un mod substanțial la dezvoltarea și punerea în aplicare a strategiilor, politicilor și programelor care se referă la învățământul pentru minorități.
- 6) Se recomandă statelor să înzestreze autoritățile regionale și locale cu competențe corespunzătoare privind învățământul pentru minorități, facilitând în acest fel și participarea minorităților la procesul de formulare a politicilor la nivel regional și/sau local.
- 7) Se recomandă statelor să adopte măsuri pentru încurajarea implicării și libertății de alegere a părinților în sistemul de învățământ la nivel local, inclusiv în domeniul învățământului în limbile minorităților.

Instituții publice și private

- 8) În conformitate cu prevederile dreptului internațional, persoanele care aparțin minorităților naționale, ca și celelalte persoane, au dreptul de a-și înființa și administra propriile instituții de învățământ private, în conformitate cu prevederile legislației interne. Printre aceste instituții se pot afla și școli cu predare în limbile minorităților.
- 9) Dat fiind dreptul persoanelor care aparțin minorităților naționale de a-și înființa și administra propriile instituții de învățământ, statele nu pot împiedica exercitarea acestui drept prin impunerea unor cerințe juridice și administrative care sunt prea stricte și inutile împovărătoare, pentru reglementarea înființării și administrării acestor instituții.
- 10) Instituțiile private de învățământ cu predare în limbile minorităților naționale au dreptul de a beneficia, fără restricții sau discriminare, de surse proprii de finanțare de la bugetul

statului, de surse internaționale sau provenind din sectorul privat.

Învățământul primar și secundar în limbile minorităților

- 11) Primii ani de educație sunt de importanță crucială în dezvoltarea copilului. Cercetările în domeniul educației indică faptul că, în situația ideală, limba de predare la nivel preșcolar și de grădiniță ar trebui să fie limba cunoscută de copil. Oriunde este posibil acest lucru, se recomandă statelor să creeze condițiile care să ofere părinților și această opțiune.
- 12) Cercetările au indicat și faptul că, în situația ideală, în școlile primare, toate materiile ar trebui predate în limba minorității. Limba minorității ar trebui predată ca disciplină în sine în mod consecvent. Limba oficială a statului ar trebui să constituie și ea o disciplină în sine, și să fie predată în mod consecvent, preferabil de profesori bilingvi, care înțeleg bine formația culturală și lingvistică a copiilor. Spre sfârșitul studiilor primare, câteva materii practice sau ne-teoretice ar trebui predate în limba oficială de stat. Acolo unde este posibil, statele vor crea condițiile care să ofere părinților libertatea de opțiune și în acest sens.
- 13) În învățământul secundar, o parte substanțială a disciplinelor ar trebui predate în limba minorităților. Limba minorității ar trebui predată ca materie separată, în mod consecvent. La fel și limba de stat ar trebui predată ca disciplină în sine, în mod consecvent, preferabil de către profesori bilingvi, care înțeleg bine formația culturală și lingvistică a copiilor. Pe parcursul studiilor ar trebui să crească, în mod treptat, numărul disciplinelor predate în limba oficială de stat. Din cercetări reiese că efectele asupra elevilor sunt cu atât mai bune cu cât creșterea numărului respectiv este mai treptată.
- 14) Organizarea și susținerea învățământului în limbile minorităților la nivel primar și secundar depinde în mare măsură de existența unor profesori cu pregătire adecvată

pentru toate disciplinele predate în limba maternă. Prin urmare, din obligația statelor de a asigura condiții adecvate pentru învățământul în limbile minorităților decurge și recomandarea ca ele să asigure facilități adecvate pentru pregătirea corespunzătoare a cadrelor didactice și să creeze condițiile optime pentru ca cei interesați să aibă acces la o astfel de pregătire.

Învățământul profesional în limbile minorităților

- 15) Învățământul profesional în limbile minorităților ar trebui să devină accesibil la anumite discipline, atunci când persoane aparținând minorităților naționale respective își exprimă dorința de a beneficia de acesta, dacă s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învățământ, sau când ea are o justificare numerică.
- 16) Planul de învățământ al școlilor profesionale cu predare în limbile minorităților ar trebui elaborat în așa fel încât, la încheierea studiilor, elevii să fie capabili de a-și exercita ocupația atât în limba minorității căreia îi aparțin, cât și în limba oficială a statului.

Învățământul în limbile minorităților la nivel terțiar

- 17) Persoanele care aparțin minorităților naționale ar trebui să aibă asigurat accesul la învățământul terțiar în propria lor limbă, dacă s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învățământ, sau când ea are o justificare numerică. Învățământul terțiar în limbile minorităților naționale poate fi pus în mod legitim la dispoziția minorităților naționale prin crearea facilităților necesare în cadrul structurilor de învățământ existente, cu condiția ca acestea să servească în mod corespunzător nevoile minorităților naționale respective. Persoanele care aparțin minorităților naționale pot utiliza și alte căi și mijloace pentru a-și înființa propriile unități de învățământ la nivel terțiar.

- 18) În situația în care o minoritate națională a deținut și administrat, într-o perioadă istorică recentă, propriile sale instituții de învățământ superior, acest fapt ar trebui avut în vedere atunci când se crează cadrul pentru prevederile viitoare.

Elaborarea planului de învățământ

- 19) Având în vedere importanța și valoarea pe care o acordă instrumentele internaționale educației interculturale și punerii în valoare a istoriei, culturii și tradițiilor minorităților naționale, se recomandă ca autoritățile de stat din domeniul învățământului să asigure includerea predării istoriei, culturii și tradițiilor minorităților naționale respective în planurile și programele de învățământ din învățământul general obligatoriu. Încurajarea membrilor majorității în sensul învățării limbilor minorităților care trăiesc pe teritoriul statului respectiv ar putea contribui la creșterea toleranței și multiculturalismului în cadrul acestuia.
- 20) Conținutul învățământului care se referă la minorități ar trebui elaborat cu participarea activă a organismelor reprezentative ale minorităților în cauză.
- 21) Se recomandă statelor să faciliteze înființarea unor centre pentru elaborarea și evaluarea planului pentru învățământul în limbile minorităților. Aceste centre ar putea fi puse în legătură cu instituțiile de profil existente, cu condiția ca acestea să poată facilita în mod adecvat atingerea obiectivelor care decurg din plan.

NOTĂ EXPLICATIVĂ LA RECOMANDĂRILE DE LA HAGA PRIVIND DREPTUL LA EDUCAȚIE AL MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Introducere generală

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 a deschis drumuri noi, în sensul că a fost primul instrument internațional care a inclus dreptul la educație printre drepturile omului.

Articolul 26 din Declarație face referire la învățământul elementar ca fiind obligatoriu. Prin acest document, statele se angajează să pună la dispoziția tuturor învățământul tehnic și profesional și să facă învățământul superior accesibil pe baza meritelor. De asemenea, documentul spune clar că obiectivul educației trebuie să fie deplina dezvoltare a personalității umane și consolidarea respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale. Același articol subliniază faptul că educația trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia dintre națiuni, rase și religii diferite și să contribuie la menținerea păcii. De asemenea, în articol se vorbește despre dreptul părinților de a alege tipul de educație pe care doresc să-l ofere copiilor lor. Prevederile articolului 26 sunt reiterate cu și mai mare forță în contextul dreptului tratatelor și prezentate în detaliu în articolul 13 al **Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale**.

Articolul 26 este cel care dă tonul de deschidere și largă cuprindere care a caracterizat celelalte instrumente internaționale elaborate ulterior și care au confirmat și au definit mai exact dreptul la educație, atât în termeni generali, cât și cu referire în mod specific la minorități.

- Articolul 27 din **Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice**.
- Articolul 30 din **Convenția cu privire la Drepturile Copilului**.

Articolele menționate mai sus garantează dreptul minorităților de a-și folosi limba în comunitate cu ceilalți membri ai grupului. Articolele enumerate mai jos oferă și ele garanții în legătură cu posibilitatea minorităților naționale de a-și învăța limba maternă sau de a învăța în limba maternă.

- **Articolul 5 al Convenției UNESCO împotriva Discriminării în Educație.**
- **Paragraful 34 al Documentului Întrunirii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE.**
- **Articolul 4 al Declarației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice.**
- **Articolul 14 al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale.**

În grade diferite, toate aceste instrumente formulează dreptul minorităților de a-și păstra identitatea colectivă prin intermediul limbii lor materne. Acest drept se exercită înainte de toate prin educație. Însă aceleași instrumente subliniază și faptul că dreptul de a-și păstra identitatea colectivă prin limba minorității trebuie să fie contrabalansat de răspunderea de a se integra și a participa la viața plenară a societății. O astfel de integrare necesită o cunoaștere temeinică a societății respective și o însușire a limbii oficiale de stat. Promovarea toleranței și pluralismului este o altă componentă importantă a acestei dinamici.

Instrumentele internaționale din domeniul drepturilor omului care fac referire la învățământul în limbile minorităților sunt concepute în termeni oarecum vagi și generali. În aceste documente nu se face referire la gradele diferite de accesibilitate și nu se definesc nivelele de învățământ în limba maternă care trebuie să fie puse la dispoziția minorităților sau modalitățile în care se va face acest lucru. Noțiuni cum ar fi "șanse corespunzătoare" de a putea studia în limba minorității sau de a primi educație în această limbă, așa cum sunt definite în articolul 14 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale** a Consiliului European, trebuie să fie analizate în lumina altor elemente. Printre aceste elemente se numără necesitatea existenței unor condiții benefice care să faciliteze păstrarea, întreținerea și dezvoltarea

limbii și culturii așa cum se spune în articolul 5 al aceleiași Convenții, sau cerința de a se lua măsurile necesare pentru a proteja identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorităților naționale, după cum se stipulează în paragraful 33 al **Documentului Întrunirii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE**.

Indiferent de nivelul de acces pe care și-l pot permite diferite state, acesta nu ar trebui stabilit într-un mod arbitrar. Statelor li se cere să analizeze în mod corespunzător necesitățile minorităților naționale, așa cum sunt ele exprimate și demonstrate în mod consecvent de comunitățile în cauză.

În ceea ce le privește, minoritățile naționale ar trebui să emită pretenții rezonabile. Ele ar trebui să analizeze cu seriozitate factori legitimi cum ar fi numărul lor, densitatea lor demografică într-o anumită regiune (sau regiuni), cât și capacitatea lor de a contribui la durabilitatea acestor servicii și facilități în timp.

Spiritul instrumentelor internaționale

Pe parcursul anilor s-a constatat o evoluție în modul de formulare a drepturilor minorităților în normele internaționale. Formule pasive cum ar fi "... persoanelor care aparțin minorităților nu li se va putea nega dreptul...", care se regăsesc în **Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice** (1966) au lăsat locul unei abordări mai pozitive, proactive, de genul "...Statele vor proteja identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorităților naționale...", după cum se formulează în **Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** (1990). Această schimbare progresivă în abordare ar indica faptul că interpretarea restrictivă sau minimalistă a instrumentelor nu este în conformitate cu spiritul în care au fost formulate.

În plus, nivelul de acces se va stabili în conformitate cu principiile fundamentale de egalitate și nediscriminare, așa cum sunt formulate în articolul 1 al **Cartei Națiunilor Unite** și în articolul 2 al **Declarației Universale a Drepturilor Omului**, și după cum se reiterează în

majoritatea instrumentelor internaționale. Trebuie analizate de asemenea condițiile specifice fiecărui stat.

Măsuri și resurse

Statele membre OSCE sunt îndemnate să abordeze problema drepturilor minorităților într-o manieră proactivă, adică în spiritul articolului 31 al **Documentului de la Copenhaga**, care îndeamnă statele respective să adopte măsuri speciale pentru a asigura deplina egalitate pentru membrii minorităților naționale. În același sens, articolul 33 al **Documentului de la Copenhaga** solicită statelor să protejeze identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorităților naționale care trăiesc pe teritoriul lor și să creeze condițiile pentru promovarea acelei identități.

În unele cazuri, statele membre OSCE se confruntă cu serioase limitări de natură financiară, care pot afecta în mod legitim capacitatea lor de a pune în aplicare strategii și programe de învățământ în beneficiul minorităților naționale. Deși aplicarea unor drepturi nu suferă amânare, statele trebuie să se străduiască, în mod progresiv, să ajungă să asigure toate drepturile la învățământ în limbile minorităților, folosind nivelul maxim al resurselor de care dispun, inclusiv cele provenind din asistență și cooperare internațională, în spiritul articolului 2 al **Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale**.

Descentralizare și participare

Articolul 15 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale**, paragraful 30 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** și articolul 3 al **Declarației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** - toate aceste documente subliniază necesitatea ca minoritățile naționale să participe la procesul de luare a deciziilor, mai ales în cazurile în care problemele care se analizează îi afectează în mod direct.

Participarea efectivă la procesul de luare a deciziilor, mai ales la cele care privesc minoritățile, este o componentă esențială a procesului democratic.

Implicarea activă a părinților la nivel local și regional, precum și participarea efectivă a instituțiilor care reprezintă minoritățile naționale în procesul de învățământ (inclusiv în procesul de elaborare a planurilor și programelor de învățământ pentru minorități), vor trebui să fie facilitate de state în spiritul paragrafului 35 al **Documentului de la Copenhaga**, care accentuează importanța participării efective a membrilor minorităților naționale la treburile publice, inclusiv la treburile legate de protejarea și promovarea propriei lor identități.

Instituții publice și private

Articolul 27 al **Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice** se referă la dreptul minorităților de a-și folosi limba în comunitate cu alți membri ai grupului. Articolul 13 al **Pactului Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale** garantează dreptul părinților de a alege pentru copiii lor alte școli decât cele înființate de autoritățile publice. De asemenea, garantează dreptul indivizilor și instituțiilor de a înființa și administra instituții de învățământ alternative, în măsura în care acestea se conformează normelor educaționale minime stabilite de stat. Articolul 13 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale** se referă la dreptul minorităților de a-și înființa și administra propriile instituții de învățământ, deși statul nu are obligația de a finanța aceste instituții. Paragraful 32 al **Documentului de la Copenhaga** nu impune statului obligația de a finanța aceste instituții, însă spune că aceste instituții pot "solicita asistență din partea statului, în conformitate cu legislația națională".

Dreptul minorităților naționale de a-și înființa și administra propriile instituții, inclusiv cele de învățământ, este bine fundamentat în dreptul internațional și trebuie să fie recunoscut ca atare. Deși statul are dreptul de a superviza acest proces dintr-o perspectivă administrativă și în conformitate cu propria legislație, el nu poate împiedica exercitarea acestui drept prin impunerea unor cerințe administrative exagerate, care

pot face practic imposibilă înființarea propriilor instituții de învățământ de către minoritățile naționale. Deși statul nu are obligația oficială de a finanța aceste instituții private, acestea nu pot fi împiedicate să încerce să obțină finanțare din surse interne și internaționale.

Învățământul primar și secundar în limbile minorităților

În instrumentele internaționale care se referă la învățământul în limbile minorităților se declară că minoritățile nu au doar dreptul de a-și păstra identitatea prin intermediul limbii materne, ci au și dreptul de a se integra în și a participa la mersul societății mai largi în care trăiesc, învățând limba oficială a statului.

Având în vedere cele de mai sus, dobândirea multilingvismului de către minoritățile naționale ale statelor membre OSCE poate fi văzută drept calea cea mai eficientă de atingere a obiectivelor definite de instrumentele internaționale care se referă la protecția minorităților naționale, precum și la integrarea acestora. Recomandările care se referă la învățământul primar și secundar au menirea de a servi ca linie orientativă în elaborarea strategiei de învățământ în limbile minorităților și a planurilor și programelor de învățământ adecvate.

Această abordare este propusă de cercetarea didactică și constituie o interpretare realistă a normelor internaționale relevante.

Eficiența acestei abordări depinde de o serie de factori. Un prim factor ar fi măsura în care această abordare consolidează limba maternă a unei minorități mai puțin viguroase, prin folosirea sa ca mediu de predare. Un alt factor ar fi măsura în care sunt implicate în procesul de învățământ cadrele didactice bilingve.

Un al treilea factor este măsura în care atât limba minorității, cât și cea oficială a statului, sunt predate ca discipline pe parcursul celor 12 ani de studiu, precum și măsura în care ambele limbi sunt folosite ca mijloc de educație într-o manieră optimă, în diferite faze ale educației unui copil.

Această abordare are ca scop crearea spațiului necesar pentru ca limba unei minorități mai slabe să prospere. Abordarea vine în contrast cu alte abordări al căror obiectiv este predarea limbii minorității, sau chiar realizarea unei instrucții minime în limba minorității doar în vederea facilitării unei tranziții timpurii către predarea exclusivă în limba oficială a statului.

Abordările de tip submersiv, prin care disciplinele sunt predate exclusiv prin intermediul limbii oficiale de stat și copiii aparținând minorităților sunt complet integrați în clase de copii aparținând majorității, nu sunt conforme cu standardele internaționale. Aceeași observație se aplică și școlilor segregate, în care toate disciplinele se predau exclusiv prin intermediul limbii materne a minorității, pe tot parcursul procesului educațional, și unde limba majorității nu se predă deloc, sau se predă într-o măsură foarte mică.

Învățământul profesional în limbile minorităților

Dreptul persoanelor care aparțin minorităților naționale de a învăța în limba lor maternă sau de a fi educate în limba lor maternă, așa cum se formulează în paragraful 34 al **Documentului de la Copenhaga**, ar trebui să implice și dreptul la învățământ profesional în limba maternă la discipline specifice. În spiritul egalității și nediscriminării, se recomandă statelor membre OSCE să asigure accesul la acest tip de învățământ, acolo unde este evidentă dorința de a se organiza o asemenea formă de învățământ și există și o justificare numerică.

Pe de altă parte, nu ar trebui diminuată capacitatea statului de a planifica și coordona strategiile economice și educaționale. Capacitatea absolvenților școlilor profesionale în limbile minorităților de a funcționa profesional și în limba oficială de stat ar reprezenta un avantaj. Această capacitate le-ar permite să-și desfășoare activitatea atât în regiunea unde se concentrează minoritatea în cauză, cât și în restul teritoriului statului respectiv. În această perioadă de tranziție către o economie de piață, care presupune o mișcare neînfrânată a bunurilor, serviciilor și forței de muncă, o astfel de limitare ar putea îngreuna sarcina statului de a oferi locuri de muncă și de a susține dezvoltarea economică. Prin urmare, învățământul profesional în limba maternă a

minorităților naționale ar trebui să asigure dobândirea de către toți elevii a unei pregătiri adecvate și în limba oficială a statului.

Educația minorităților la nivel terțiar

Ca și în cazul precedent, dreptul de a-și învăța limba maternă sau de a fi instruiți în limba maternă, așa cum se formulează în paragraful 34 al **Documentului de la Copenhaga** ar putea presupune dreptul minorităților naționale la învățământ terțiar în limba lor maternă. Și în acest caz trebuie luate în considerare principiile accesului egal și al nediscriminării, precum și nevoile comunității și obișnuita justificare numerică. În absența unei finanțări de la guvern, libertatea minorităților de a-și înființa propriile instituții de învățământ superior nu poate fi îngădită în nici un fel.

Paragraful 33 al **Documentului de la Copenhaga** accentuează importanța ideii că statul nu doar protejează identitatea minorităților, ci o și promovează. În lumina celor de mai sus, statul ar trebui să aibă în vedere posibilitatea de a pune la dispoziția celor interesați învățământ terțiar în limba minorităților, acolo unde s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învățământ și unde există și o justificare numerică. În acest context, nu ar trebui ca învățământul terțiar în limba maternă să se limiteze la formarea cadrelor didactice pentru școlile în limbile minorităților.

Odată ce s-au stabilit cele de mai sus, trebuie avute în vedere și limitările financiare cu care se confruntă mai ales statele aflate în tranziție spre economia de piață. Asigurarea învățământului terțiar în limba minorităților nu este sinonimă cu înființarea unor infrastructuri paralele. Mai mult, inserarea unor instituții educaționale paralele la nivel universitar ar putea contribui la izolarea minorității de majoritate. Articolul 26 din **Declarația Universală a Drepturilor Omului** accentuează faptul că obiectivul învățământului este promovarea înțelegerii, toleranței și prieteniei între națiuni, rase și religii. În acest spirit, de vreme ce scopul urmărit este integrarea, ar trebui avut grijă ca dezvoltarea intelectuală și culturală a majorității și minorității să nu aibă loc în izolare.

Elaborarea planului de învățământ

După sfârșitul celui de-al doilea război mondial, un număr din ce în ce mai mare de instrumente internaționale au pus accent tot mai mare pe obiectivele învățământului. Conform acestor instrumente, învățământul trebuie să ofere nu doar o pregătire strict academică sau tehnică, ci el trebuie să transmită și valori cum ar fi toleranța, pluralismul, anti-rasismul și armonia internațională și inter-comunitară. O astfel de cerință pune sarcini deosebite în fața statelor care au minorități naționale pe teritoriul lor. De asemenea, în aceste state, problema coabitării și armoniei inter-grupuri/inter-etnică este de importanță vitală pentru stabilitatea lor internă. Această coabitare și armonie este de asemenea un factor important pentru păstrarea păcii și securității în regiune.

Articolul 4 al **Declarației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Aparținând unor Minorități Naționale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** solicită statelor să "încurajeze cunoașterea istoriei, tradițiilor, limbii și culturii minorităților care există pe teritoriul lor". Articolul 12 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale** solicită statelor să "promoveze cultura, istoria, limba și religia minorităților lor naționale."

Paragraful 34 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** se referă la cerința conform căreia, în elaborarea planului de învățământ, statele "vor ține cont și de istoria și cultura minorităților naționale."

Aceste cerințe impun statelor să cuprindă în planurile și programele de învățământ predarea istoriei și tradițiilor diferitelor minorități naționale care trăiesc pe teritoriul lor. Acest obiectiv poate fi realizat în mod unilateral de către autoritățile de stat, fără a se ține cont de participarea minorităților în cauză la acest proces. O astfel de abordare nu este totuși recomandabilă și ar putea avea efecte negative.

Articolul 15 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale**, paragraful 30 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** și

articolul 3 al **Declarației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** subliniază necesitatea ca minoritățile naționale să participe la procesul de luare a deciziilor mai ales în cazurile în care problemele analizate le privesc în mod direct.

Apariția unor centre de elaborare a planului pentru învățământul în limbile minorităților ar facilita prin urmare acest proces dual și ar asigura calitatea și profesionalismul acestuia.

Observații finale

Tema dreptului la educație al minorităților este o problemă delicată în mai multe state membre ale OSCE. În același timp, procesul educațional dispune de potențialul necesar pentru a facilita în mod eficient și a consolida respectul și înțelegerea reciprocă între diferite comunități din cadrul statelor membre.

Având în vedere natura delicată a acestei probleme în momentul de față, precum și natura oarecum vagă și generală a normelor conținute în diferite instrumente internaționale din domeniul drepturilor omului, elaborarea unei serii de recomandări poate contribui la realizarea unei mai bune înțelegeri și a unei mai bune abordări a problemelor legate de dreptul la educație al minorităților. Recomandările de la Haga nu sunt exhaustive. Ele au doar scopul de a servi drept cadru general, care poate veni în sprijinul statelor în procesul de elaborare a strategiilor educaționale pentru învățământul minorităților.